

Stenogrammid

XIII Riigikogu, VII Istungjärk, täiskogu korraline istung

Neljapäev, 25.01.2018, 10:00

Toimetatud

10:00 Istungi rakendamine

1. 10:02 Riigikogu valimise seaduse ja kohaliku omavalitsuse volikogu valimise seaduse muutmise seaduse eelnõu (550 SE) esimene lugemine

10:00 Istungi rakendamine

10:00 Aseesimees Hanno Pevkur

Austatud Riigikogu! Alustame täiskogu VII istungjärgu 3. töönädala neljapäevast istungit. Nagu ikka istungi alguses, on kõigil võimalik üle anda eelnõusid ja arupärimisi. Kas selleks on soovi? Eelnõude ja arupärimiste üleandmise soovi ei ole. Järgmisena on vaja teha kohaloleku kontroll. Palun!

Kohaloleku kontroll

Kohalolijaks registreerus 71 Riigikogu liiget, hetkel on puudu 30 Riigikogu liiget.

Head kolleegid, oluline teadaanne! Kuna järgmisel nädalal, 29. jaanuaril toimub siin saalis Euroopa Liidu parlamentide peasekretäride istung, siis on mul teile väga suur palve, et te teeksite oma sahtlid ja lauapealsed puhtaks. Vastasel korral konfiskeeritakse kõik, mis te siia jätate. Palun teeme seda aga siis, kui me oleme jõudnud päevakorraga ühele poole!

1. 10:02 Riigikogu valimise seaduse ja kohaliku omavalitsuse volikogu valimise seaduse muutmise seaduse eelnõu (550 SE) esimene lugemine

10:02 Aseesimees Hanno Pevkur

Nüüd läheme tänase päevakorra juurde. Meil on päevakorras Eesti Vabaerakonna fraktsiooni algatatud Riigikogu valimise seaduse ja kohaliku omavalitsuse volikogu valimise seaduse muutmise seaduse eelnõu 550 esimene lugemine. Algatajate nimel teeb ettekande Andres Herkel. Palun!

10:02 Andres Herkel

Austatud härra juhataja! Austatud kolleegid! Tõepoolest, eelnõu on esitanud Vabaerakonna fraktsioon ning selle peamine eesmärk on minna kompensatsioonimandaatide jagamisel – nii kohaliku omavalitsuse volikogu kui ka Riigikogu valimistel – üle põhimõttele, mille puhul mandaadi omandab see kandidaat, kelle isiklike häälte osakaal on kõige parem. Mitte see, kes on tingimata saanud kõige rohkem hääli absoluutarvudes, kui on tegemist eri valimisringkondadega, vaid see, kelle häälte kaal kompensatsioonimandaadi saajate hulgas on ringkondade võrdluses suurim. Tuletan meelde, et Eesti omavalitsustes on kompensatsioonimandaadid analoogselt Riigikogu valimistega kasutusel üksnes Tallinnas.

Selle põhimõtte esitamine siin Riigikogus ei ole uus. Iseenesest on päris imekspandav, et mitte ühelgi juhul ei ole sellekohasest algatusest saanud seadust, ehkki päris mitmel korral on lõpetatud üpris üksmeelselt esimene lugemine ja väga paljud erakonnad on avaldanud toetust ideele, mida mõnikord on nimetatud ka avatud nimekirjade põhimõtteks. Praeguse koosseisu ajal oleme esitanud ka eelnõu, mis nägi ette kompensatsioonimandaatide jagamise mehhanismi Riigikogu valimistel. See jäeti menetlusse. Kui me aga kohalike valimiste lähenedes tõime parlamendi ette analoogse eelnõu, mis puudutas Tallinna, siis lükati see esimesel lugemisel tagasi. Üpris ebajärjekindel. Seekord pakume välja

selle põhimõtte mõlema puhul, sest peame seda oluliseks.

Kui rääkida veel ajaloost, siis pole teada, kust on üldse tulnud termin, mida kõnekeeles väga palju kasutatakse, "avatud nimekiri". Ma ei ole päris kindel, aga arvan, et umbes niimoodi hakati seda nimetama 2011. aasta Riigikogu valimiste eel. Toona tuli selle põhimõttega välja meie praegune kolleeg Mart Nutt. Tollane IRL-i esimees Mart Laar toetas teda. Meie praegune kolleeg härra Michal, toonane Reformierakonna peasekretär teatas, et nojah, kui väga olulisi sisuteemasid ei ole, siis võib ju ka millegi sellisega tegeleda – ütles, et arutada võib, aga näitas üles skepsist. Sellisele põhimõttele, et kellel on rohkem valijaid, sellele avaneb kompensatsioonimandaat esimesena, avaldasid tookord toetust ka mitmed politoloogid.

Kui visandada veel natukene ajalugu, siis on siin saalis arutusel olnud ka niisugune variant, et võiks jagada kõik mandaadid Riigikogu valimistel ainult ringkondades ja kompensatsioonimandaadid üldse ära kaotada. Selline eelnõu algatati minu mäletamist mööda aastal 2004, kuid ka see ei jõudnud vastuvõtmiseni.

Kuna praegu on ilmselt aktuaalne valimisringkondade teema, siis ma ütleksin niiviisi, et ka valimisringkondades täidab mandaatide jagamine seda põhimõtet, et isiklike häälte osatähtsust valimistulemusel tuleb tõsta. Aga sellisel juhtumil, kui on väga väheste mandaatidega ringkonnad – nii nagu meil on praegu vähemalt kaks ringkonda –, kannataks kindlasti valimiste proportsionaalsuse põhimõte ehk see, mis on Eestis omaks võetud, nimelt valimiskünnis. Valimiskünnis on meil olnud 5%. Kui selle üle on vaieldud, siis pigem selles suunas, et äkki peaks see olema veelgi madalam. Aga kui valimisringkondi on palju ja mandaate seal vähe, siis paratamatult osutuvad valituks suurema toetusega erakonnad ja proportsionaalsuse põhimõte, mis viib vähemalt 5% toetusega erakonnad Eestis Riigikogusse, võib saada rikutud.

Tihti peale küsitakse, mis on kompensatsioonimandaatide jagamisel häda ning miks ei võiks erakonnad ise oma pingerida teha ja niiviisi oma nimekirju esitada. Tõepoolest, ma olen ise ka arusaamiselt, et 1990. aastate alguses, kui Eestis olid värskest tekkinud uued poliitilised jõud ja oli tõesti vaja tuua poliitikasse uusi oma ala spetsialiste, kes ei olnud ehk avalikkusele nii laialt tuntud kui endised EKP funktsionäärid, siis võis see idee olla otstarbekas. See tõigi 1990. aastate alguses poliitikasse palju inimesi, kes olid töökad ja panid aluse ühe või teise valdkonna seadustele. Sellel hetkel selline lähenemine ilmselt õigustas ennast. Siis, kui mina Riigikogu liikmena alustasin 1999. aastal, oli siin ka mõni üksik kolleeg, kes oli saanud alla 100 hääle. Juba see tekitas avalikkuses selget võõristust. Hakkas tunda andma selline mehhanism, et väga palju sõltub mandaadi saamine sellest, keda eelistab kas erakonna juhtkond või niisugune "tagatuba", ja et nimekirjaga on võimalik edutada. Eks on olnud ka isepäisemate poliitikute nimekirjaga karistamise juhtumeid. Ehk siis millalgi aastatel 1999–2003 mõeldi välja viis, kuidas valija häält paremini arvestada. Selleks, et saada kompensatsioonimandaati, peab kandidaat koguma vähemalt 5% vastava valimisringkonna lihtkvoost. Numbrite keeles öelduna, sõltuvalt valimisringkondade suurusest muutus mandaadi saamine alla 300–400 häälega võimatuks. Niimoodi me oleme püüdnud tegelikult liikunud selles suunas, et anda valija häälele valimistel suurem, otsustavam kaal. Tõsi küll, üks väike tõmblemine oli seotud Euroopa Parlamendi valimistega, mille nimekirjad muudeti vahepeal absoluutselt suletuks. Häält saigi anda ainult nimekirjale. Kui 2009. aastal selgus üksikkandidaat Indrek Tarandi fenomenaalne häältetulemus – ilmselt vastandus see väga osavalt suletud nimekirjade kehtestamisele, sest elavale kandidaadile kui isiksusele sai häält anda nimeliselt –, siis jõudis poliitikutele üsna kiiresti kohale, et suletud nimekirja põhimõte Euroopa Parlamendi valimisel ei ole õige. Pärast seda muudeti ka see ära.

Ühesõnaga, meie ettepanek on minna üle sellisele mandaatide jagamise viisile, kus nendest kandidaatidest, kes ei ole saanud isikumandaati või ringkonnamandaati, saab esimesena kompensatsioonimandaadi see, kelle isiklike häälte kaal ringkonnas on parim, tema järel järgmine jne. Aitäh!

10:12 Aseesimees Hanno Pevkur

Hea ettekandja, teile on küsimusi. Vooru alustab Valdo Randpere. Palun!

10:12 Valdo Randpere

Aitäh, lugupeetud spiiker! Hea ettekandja Andres, sa oled kindlasti välja arvutanud, kui paljusid praeguseid Riigikogu liikmeid selline muudatus oleks puudutanud juhul, kui see oleks tehtud enne 2015. aasta valimisi. Sa ei pea minema isiklikuks – ära ütle nimesid, ütle lihtsalt see arv, kui paljude Riigikogu liikmete asemel oleks sel juhul keegi teine.

10:12 Andres Herkel

Aitäh! Ma ei lähe isiklikuks ja ma ei oska ka täpset numbrit nimetada. Kuna Riigikogu koosseis vahetub, siis me oleme aeg-ajalt vaadanud, kui palju neid muudatusi on. Vahetuses oleks ilmselt umbes kümme liiget, isegi alla selle.

10:12 Aseesimees Hanno Pevkur

Helmut Hallemaa, palun!

10:12 Helmut Hallemaa

Aitäh, eesistuja! Hea ettekandja, kolleeg! Te olete olnud väga kriitiline valitsuse mitme eelnõu suhtes – need on korralikult ette valmistamata ega järgi seda koostamise kava, mis on mõnes mõttes ju teoreetiline. Mina ütleks, et see on suuresti poliitiline deklaratsioon – vaielge sellele vastu –, aga küsin hoopis selle kohta, et komisjonis ei selgunud ja seletuskirjast samuti ei selgu, kas te olete võrrelnud eri variante ja miks valiti just see süsteem selle üleriigilise nimekirja koostamiseks. Kas te suhtlesite valimiskomisjoni ja riigi valimisteenistusega ning mis sealt selgus? Kui te suhtlesite, siis miks see ei kajastu seletuskirjas? Kui te ei suhelnud ega kooskõlastanud oma seisukohti kõige kompetentsema koguga, siis miks seda ei tehtud?

10:13 Andres Herkel

Aitäh! Ma arvan, esiteks, et seda põhimõtet on nii mitu korda esitatud. Selle suhtlemise ajalugu ega eksperdiarvamusi mul siin käepärast ei ole, aga ilmselge on see, et see ei ole ses mõttes valimistehniline küsimus, vaid on poliitilise valiku küsimus. Nüüd, kas eelnõu sõnastus kõikides nüanssides on parim, juhul kui on poliitiline tahe, et see saaks eelnõuks, siis selles suhtes ma olen avatud. Ja selle üle võib-olla vaielda.

Mille üle võib vaielda? Vaielda võib selle üle, kas on parim see põhimõte, mille me oleme sõnastanud siin hästi lihtsalt, nii et mingisugune üleriigiline nimekiri siiski jääb, aga kandidaadid lihtsalt reastatakse ümber saadud hääle kaalu järgi. Kui kuskil tekib olukord, et kaks kandidaati saab samas ringkonnas võrdse arvu hääli, nii et tuleb teha mingi eelistus, siis meie variandis on tõesti nii, et kui on mingi üleriigiline nimekiri, olgu kas või alfabeetiliselt reastatud, siis selle järgi tehakse. Põhimõtteliselt võib üleriigilise nimekirja sellisel juhtumil ka ära kaotada ja leppida kokku näiteks selles, et ealt vanem kandidaat saab hääle viigi korral mandaadi vms.

Kunagi on sellega seondult pakutud välja ka idee, et nimekirjad oleks üldse alfabeetilises järjestuses, ka ringkondade nimekirjad, mis kaotaks n-ö esinumbri eelise. Juhtumil, kui Keskerakond ja härra Hallemaa selle algatusega edasiminemist toetavad, siis me oleme kõikide nende nüansside läbirääkimisteks väga avatud. Siiaamaani on probleem olnud eeskätt selles, et kaks kõige suuremat parlamendierakonda – Reformierakond ja Keskerakond – ei ole seda põhimõtet toetanud, samal ajal kui kõik ülejäänud siin saalis olevad erakonnad on sellele minu mäletamist mööda eri aegadel selget toetust avaldanud.

10:16 Aseesimees Hanno Pevkur

Jürgen Ligi, teie kord, palun!

10:16 Jürgen Ligi

Aitäh! Härra ettekandja! Peaaegu kõik, mis te siin räägite, on asjakohane ja kaalumist väärt. Aga mille pärast asi kisub õõnsaks, on see kerge alltoon – vahel on ta ka raske alltoon, et mitte öelda pealtoon –, nagu oleks praegune süsteem kuidagi räpane, ebademokraatlik ja oma olemuselt suletud. Öelge, kas te tegelikult isiklikult ka arvate, et poliitikas on inimeste kvaliteedi mõõt populaarsus ja see, mida te pakute, on läbinisti hea lahendus, nii et on põhjust teistsuguse lahenduse eelistajaid kuidagi halvaks

panna. Ma olen näinud siin väga palju inimesi, kelle puhul populaarsus ja tegusus on pöördvõrdes. Mis teie enda arvamus on?

10:17 Andres Herkel

Ei, härra Ligi, ma ei arva, et inimeste, kuidas seda nüüd öelda, aususe, töökuse ja ka poliitilise tarkuse ainsaks mõõdupuuks on populaarsus. Aga mitte kusagil maailmas ei ole mõeldud välja sellist süsteemi, mille abil seda mõõta teisiti kui valijate antud häälega, nii et see oleks ka ühiskonnale mõistetav ja arusaadav. Ma olen piisavalt palju näinud neid riike, kus on kasutusel oluliselt teistsugune valimissüsteem kui meil. Ma olen näinud ka selliseid, ma ütleksin, kurioosumeid. Sellises tohutult suures riigis nagu Ukraina oli mõnda aega üks valimisringkond suletud parteinimekirjadega. Ei mingit isiklikku populaarsust. Mis hakkas juhtuma? Juhtuma hakkas see, et kohad nimekirjas osteti raha eest. Täpselt samamoodi kõik need juhtumid, kus on tegemist n-ö nimekirja valimisega, st isiklike hääli ei ole, on minu meelest ohtlikud ega ole valijatele mõistetavad. Neid eri riikides on. Ja niipalju, kui ma neid näinud olen, julgen siinkohal öelda, on nende riikide demokraatia kvaliteet kindlasti kehvem kui meie oma. See küsimus, et mis siis praegusel süsteemil häda on, kui vaid kümme inimest või natukene vähem oleks võib-olla vahetuses. Meie tähelepanekud ütlevad – ka teiste erakondade samme jälgides –, et n-ö tagatõu fenomen on siiski olemas. Mõnikord on hoitud nimekirja kohaga ilmselgelt poliitikas libastunud ja halva avaliku mainega kandidaati. See on asja üks pool, aga ma pean sellest isegi olulisemaks seda, kuidas saavad valijad valimissüsteemist aru. Eesti valimissüsteemil on mitmete eeliste kõrval minu meelest küll see probleem, et ega inimesed alati mandaatide liikide ja hääle tekkimise mehhanismi ei hooa. Kui me suudaksime teha selle väikse sammu ning kõigile selgelt silma vaadata ja öelda, et me pakume välja avatud süsteemi, kus täpselt valija hääle osakaalust sõltubki Riigikogu koosseis, siis me saaksime astuda siin ühiskonnas väga suure sammu parema usalduse ja poliitika arusaadavuse poole. See on meie peamine eesmärk, härra Ligi.

10:20 Aseesimees Hanno Pevkur

Helmut Hallemaa, teine küsimus, palun!

10:20 Helmut Hallemaa

Aitäh, eesistuja! Hea kolleeg ettekandja! Kindlasti mitmed põhimõtted, mis sa ette kandsid ja komisjonis ütlesid selle kohta, mida see eelnõu toob, on absoluutselt õiged. Aga me tegeleme hetkel ikkagi seaduseelnõuga, mis muudab valimiskorda päris oluliselt. Ühe küsimuse sa vastasid juba ära, mida ma tahtsin ka küsida. Te ütlete seletuskirjas ja sa rõhutasid ka komisjonis, et valdav osa erakondadest seda meetodit toetab. Nüüd me saime aru, et 57 rahvasaadikut ehk Riigikogu enamus ei ole ikkagi päris ühte meelt kõigi nende seisukohtadega. Aga mu küsimus tuleneb just nimelt kompensatsioonimandaadist. Miks te olete selle sidunud lihtkvoodiga, mis hästi suuresti kõigub? Mul on siin ees viimaste valimiste tulemused. Ida-Virumaal oli see kõige väiksem – 4926, kõige suurem oli lihtkvoot ringkonnas nr 3, Tallinna Mustamäe, Nõmme – 6526. Sellest tulenev kompensatsioonimandaat on ka erakordselt erinev, st me tegelikult programmeerime siia sisse ebavõrdsuse. Miks see nii on tehtud?

10:21 Andres Herkel

Aitäh! Ma arvan, et me mitte ei programmeeri siia sisse ebavõrdsust, vaid püüame luua maksimaalset võrdsust olukorras, kus valimisringkonnad on Eestis juba ebanormaalselt erineva suurusega. Harju- ja Raplamaa läheb nüüd vist 15 mandaadiga, aga mõni ringkond, eeskätt Lääne-Virumaa ja Saare-, Lääne-, Hiiumaa, kus Läänemaast veel tükk ära lõigatakse, on selle piiri peal, et kas seal viit mandaati jagubki, võib-olla jääb väiksemaks. On täiesti arusaadav, et koguda 2000 häält väikses ringkonnas või suurel Harju- ja Raplemaal on kaks eri asja. Seetõttu ei saa määrata kompensatsioonimandaatide jagamise mehhanismiks absoluutarvusi, sest see oleks ebavõrdne. Lihtkvoodid on eri ringkondades tõesti matemaatiliselt erinevad, aga erinev on ka valijate arv, samuti erakondade välja pandud kandidaatide hulk ehk konkurentsitihedus. Seetõttu meile tundub, et selline hääle kaalu arvestamine, mis võtab aluseks lihtkvoodi, on kõige otstarbekam meetod, kuidas niisugust matemaatikat teha.

10:22 Aseesimees Hanno Pevkur

Arto Aas, palun!

10:22 Arto Aas

Aitäh! Austatud ettekandja! Erakondade sisedemokraatia on väga erinevalt arenenud ja nimekirjade koostamisel kasutatakse mitmesuguseid süsteeme. Reformierakonnas on näiteks avatud sisevalimised, kus saavad osaleda kõik, ja nii kujuneb ka pikk nimekiri. Tahtsin küsida, kuidas on teistes erakondades. Kui te kõigi kohta ei oska öelda, siis kuidas on Vabaerakonnas lood nimekirja koostamisega?

10:23 Andres Herkel

Aitäh! Vabaerakond on seda ühe korra teinud. Ma loodan, et mingil ajal ilmub mälestuste raamat ja seal ma kirjeldan seda protseduuri. See nägi välja niiviisi, et meil ei olnud tol ajal olemas isegi veel volikogu institutsiooni, see moodustis oli nii väike ja dünaamiline. Arutati juhatuse koosolekul, eelarutelu käigus esitas esimees tööpoolest ka ühe nimekirja tipu kavandi, seejärel otsustati, et kõik kandideerijad reastavad oma kümme kandidaati, kes võiksid olla nimekirja eesotsas. Selgus, et erinevused esimehe pakutud variandi ja kandidaatide sisehääletuse teel saadud tulemuse vahel olid erakordselt väikesed ning nimekiri läks käiku vist ilma ühegi muudatuseta. Keegi ise loobus mingist kohast. Põhimõtteliselt selline nimekiri.

10:24 Aseesimees Hanno Pevkur

Jürgen Ligi, teine küsimus, palun!

10:24 Jürgen Ligi

Aitäh! Eelmine vastus mulle tegelikult ei meeldinud. Oma suhteliselt väikese mõjuga muudatuse puhul te hakkate Eestit võrdlema Ukrainaga. See ei ole kohane võrdlus. Teiseks, kui te väidate, et inimesed ei saa aru, siis niipea, kui te hakkate selle süsteemi puhul rääkima lihtkvoodist, ei saa inimene enam mitte midagi aru ja ma kardan, et tolle paragrahvi sees on tugevam mõju kui sellel puhul, mida teie pakute. Inimene ei saa ikka aru, kuidas täpselt need hääled tekivad ja miks on Riigikogu selline. Selles pole asi. Sellepärast ma küsin, kas te tegelikult ikkagi välistate igasuguse võimaluse, et poliitikas eksisteerib populism, tühikargamine, mis orienteerub mingisugusele 10–15%-le häältest ja tulemus on halvem kui seni. Minu kartus on, et meie poliitika on juba praegu kaldu pigem kohalike, mitte riiklike huvide, ehk populismi poole.

10:25 Andres Herkel

Aitäh! Härra Ligi, ma olen seda tühikargamist näinud sama kaua kui teie. Mõnikord me oleme selle all silmas pidanud ilmselt samasuguseid asju ja olnud ühel nõul, mõnikord on meie hinnangud olnud ilmselt diametraalselt vastupidised. Mis puudutab minu laiendit Ukraina kohta, siis ma tegin pisut pikema sissejuhatuse, et näidata, missugust halba mõju võivad avaldada suletud nimekirjad. Aga kui ma teie eelmisele küsimusele vastasin, siis ma osutasin, et need vahed ei pruugi olla väga suured, kuid valijale on niisugune häälte kaalu järgi reastamine kindlasti mõistetav. Ja isegi kui mõiste "lihtkvoot" ei ole väga hästi arusaadav, siis isiklike häälte kaal on kindlasti midagi, mis tuleb inimesele silme ette – et on murdarvud ja protsendid ning nende suurus erineb omavahel. Nii et siinkohal on meie arusaamad populismist ja tühikargamisest, härra Ligi, ilmselt erinevad.

10:27 Aseesimees Hanno Pevkur

Jüri Adams, teie kord, palun!

10:27 Jüri Adams

Aitäh! Mul on tunne, et isand Hallemaa ei saanud siin oma küsimust esitades siiski päris hästi aru – ja võib-olla on veel teisi, kes ei saa aru –, et küsimus ei ole mitte lihtkvootides, vaid isikliku häältehulga ja lihtkvoodi jagatistes. Näiteks, kui keegi on saanud 1000 häält ja lihtkvoot on tema valimisringkonnas, ütleme, 5000, siis see jagatis on 0,2. Ja sellised jagatised on omavahel valimisringkonniti võrreldavad, kuigi valimisringkonnad võivad olla oma struktuurilt täiesti võrreldamatud. Minu küsimus on see: kas teie jutt sellest häälte kaalust on defineeritud nii, nagu mina praegu püüdsin seletada, või on kuidagi teistmoodi ja ma eksisin?

10:28 Andres Herkel

Kindlasti on ta defineeritud niiviisi, et see tekib hääle arvu ja lihtkvoodi suhestamisel. Ja põhimõtteliselt on, nagu ma eespool osutasin, üks kord juba hääleminiimum ka kompensatsioonimandaatide jagamisel seatud. See toimus aastatel 1999–2003, umbes selles ajavahemikus otsustati, et kandidaadid, kes saavad hääli alla 5% ringkonna lihtkvoodist, lihtsalt ei kvalifitseeru. Ka see 5% lävend on eri suurusega ringkondades enesestmõistetavalt erinev.

10:28 Aseesimees Hanno Pevkur

Eiki Nestor, palun!

10:28 Eiki Nestor

Ma nõustun sinu väidetega 1990. aastate kohta. Aga küsimus tekib mul väga lihtsal põhjusel: ei ole sellist universaalset süsteemi, mis oleks täiesti ilma vigadeta. Kas sinu meelest tänapäeval puudub vajadus soodustada noorte, ka naiste ja poliitiliselt mitte nii tuntud kompetentsi tulemist poliitikasse? Kinnised nimekirjad seda mingil määral võimaldavad. Kui on lahtised nimekirjad, siis on kõik valijate kättes. Kas enam ei ole vajadust tuua poliitikasse noori, naisi ja poliitiliselt mitte väga tuntud inimesi?

10:29 Andres Herkel

Aitäh! Ma arvan, et see on eeskätt ikkagi erakondade kättes. Vabaerakonnal õnnestus see eelmisel korral suhteliselt hästi. Tegelikult härra Nestori küsimus haakub ühe küsimusega, mille kunagi varem esitas mulle Juhan Parts. Ta küsis: kas te oleksite sellise koosseisu toonud Riigikokku ka avatud nimekirjadega, nagu meil õnnestus 2015? Minu vastus talle oli selline, et tõenäoliselt oleks saanud sellisel juhtumil mingisuguseid eelistusi luua ringkonnanimikirjade kaudu. Aga päris nii, et hääle arv ei loe – niiviisi ei saa. Tuletades meelde ka sotsiaaldemokraatide nn triibulise nimekirja eelnõu, mis oli siin lugemisel, tabasin mina ära, et see on tegelikult uusi poliitilisi jõude täiesti diskrimineeriv. Lihtsal põhjusel: sellist nimekirja kokku panna on märksa keerulisem. Vabaerakond ei oleks suutnud koostada sellist nimekirja, et kõikides ringkondades on meeste ja naiste osakaal veel võrdne ka. Me küll tahtsime, aga sada protsenti see lihtsalt ei õnnestu.

10:31 Aseesimees Hanno Pevkur

Jüri Adams, teine küsimus, palun!

10:31 Jüri Adams

Minu teine küsimus on selline: härra ettekandja, kas ma sain õigesti aru, et kui meil praegu Eestis jaotatakse kolme tüüpi mandaate – isikumandaat, ringkonnamandaat ja kompensatsioonimandaat – , siis hüpoteetiliselt selle eelnõu seaduseks saamise korral kaob kolmas liik ära ja jääb ainult kaks: isikumandaat ja ringkonnamandaat? See on küsimuse üks pool. Teine pool on selline: kas põhimõtteliselt võiks sisuliselt sama tulemuse saavutada hoopis teisel teel, nimelt tehes valimisnimekirjade esitamise absoluutselt lihtsaks, nagu on näiteks Soomes, võrreldes selle absoluutselt raske kandidaatide nimekirja ülesseadmise protseduuriga, mis praegu Eesti seaduste järgi kehtib?

10:32 Andres Herkel

Aitäh! Kui see küsimuse teine pool oli see, kas on võimalik minna sellisele variandile, kus kõik mandaadid jagatakse ringkondades, siis sellele ma juba juhtisin natukene tähelepanu oma ettekande alguses. Ka selline eelnõu on kunagi esitatud. Jah, põhimõtteliselt on see mõeldav. Probleem, mida ma praegu näen, on see, et kui ühes või teises valimisringkonnas on ainult 4, 5 või 6 mandaati, siis selline mandaatide jagamise viis päriselt ei järgi valimiste proportsionaalsuse põhimõtet. Ehk võib tekkida olukord, kus erakond saab üle riigi kokku 5%, võib-olla isegi 7% häälest, aga kõikides ringkondades eraldi jääb ilma mandaadita. See on see nõrk koht. Aga põhimõtteliselt Soomes selline süsteem kehtib ja on tegelikkuses, ütleme, suurtes piirides loogiliselt Eesti valimismudelile üsna lähedal. See ei oleks väga kaugele minek.

Nüüd, kas selle eelnõu terminikasutuses ei teki uut tüüpi mandaate? Siin me oleme jäänud siiski selle juurde, et on isikumandaadid, ringkonnamandaadid ja meie väljapakutud viisil reastatud

kompensatsioonimandaadid. Põhimõtteliselt aga pani lugupeetud küsija mulle küsimust esitades pähe selle mõtte, kas on üldse vaja mingeid erinevaid mandaadiliike. Matemaatiliselt oleks tulemus ilmselt ühesugune, kui nad niimoodi reastada.

10:34 Aseesimees Hanno Pevkur

Keit Pentus-Rosimannus, palun!

10:34 Keit Pentus-Rosimannus

Aitäh, hea juhataja! Austatud ettekandja! Minu küsimus jätkab kolleeg Eiki Nestori küsimust, milles viidati sellele, et praegune süsteem võimaldab päris hästi toetada uusi ja värskeid tulijaid, kes ei ole veel üle riigi või, ütleme, oma ringkonnas väga populaarsed. Te selgitasite oma vastuses, et erakondadest sõltub suuresti, kuidas nemad uusi ja värskeid tulijaid toetavad. Ometi selle muudatusega te tegelikult vähendate erakondade võimalusi seda toetust pakkuda. Kuidas see omavahel kooskõlas on? Teine osa minu küsimusest puudutab ringkondi. Te ütlesite, et ringkondade kaudu oleks see võimalik. Ometi on ringkondade nimekirjad juba praegu avatud ja reastuvad ringi saadud häälte arvu järgi. Kas te selgitaksite seda pisut?

10:35 Andres Herkel

Aitäh! Ma arvan, et ringkondade nimekirjades on ikkagi väga suur kaal sellel, kellele on pakutud esinumbri koht, ja järjestus mängib seal päris suurt rolli. Kui kandidaat väga soodsat järjestust välja ei kannu, siis ei ole midagi teha. Aga mis puudutab küsimuse esimest poolt, siis teatud määral ma isegi tahaksin teie ja härra Nestori püstitatud küsimustes sisalduvaid õilsaid kavatsusi uskuda ning sellises ideaalses maailmas elada. Kui ma olen aga vaadanud kompensatsioonimandaadi saajaid ja neid, kes on tubli hääletasaagiga mandaadist ilma jäänud, siis viimaseid valimisi analüüsid ei ole mulle küll silma hakanud, et see hea motiiv uusi, noori, tugevaid tegijaid edutada oleks olnud nimekirjade koostamise aluseks, nende nimekirjadega on läinud nii, nagu on läinud. Sellest ka meie lähenemise erinevus.

10:36 Aseesimees Hanno Pevkur

Arto Aas, teine küsimus, palun!

10:36 Arto Aas

Aitäh! No sellest viimasest vastusest kumab läbi ikkagi kergelt negatiivne suhtumine kompensatsioonimandaadi saanud Riigikogu liikmetesse. See paneb mind lihtsalt huvi pärast küsima nii. Teil endal on seljataga väga silmapaistev ja pikk Riigikogu karjäär. Kas on olnud ka perioode, kus te ise olete Riigikokku saanud kompensatsioonimandaadiga?

10:36 Andres Herkel

Jaa, on olnud.

10:36 Aseesimees Hanno Pevkur

Urmas Kruuse, palun!

10:36 Urmas Kruuse

Aitäh, austatud istungi juhataja! Auväärt ettekandja! Teie vastustest ja põhimõtetest kõlab läbi paar väljendit ja mõtet. Ühelt poolt te räägite erakondade tagatubadest, kes üritavad oma liikmeid Riigikokku saada. Aga teiselt poolt räägite sellest, et kui erakonnad soovivad, siis nad võivad ringkonnas endale vajalikke inimesi paigutada vastavatele kohtadele. Reformierakonna põhimõttega läheb see küll vastuollu selles mõttes, et kui liikmed valivad põhinimekirja, siis inimesed hääletavad seda. Mu küsimus on hoopis selles, et kui ma täna vaatan neid erakondi, kes siia saanud on – neid on kuus tükki –, ja kui te rääkisite enne, et umbes 10% või 10 liiget oleks teistmoodi, siis mulle tundub, et tagatoa jaoks ei jätku siin kohti ühele ega kahele erakonnalegi. Kas põhiküsimus on selles tagatoas, millest te olete poliitiliselt kogu aeg üritanud avalikkusele rääkida, või te räägite absolutiseerimisest häälte mõttes?

10:38 Andres Herkel

Aitäh, härra Kruuse! Te kasutasite oma küsimuses, ma usun, sõna "tagatuba" rohkem kui mina senise aja jooksul, ehkki ma olen seda paar korda öelnud küll. Aga nagu ma ütlesin, põhiküsimus on ikkagi selles, et valijal oleks turvalisustunne, et tegelikult sõltub Riigikogu koosseis tema otsusest ja sellest, missuguse häälekaalu üks või teine kandidaat on saavutanud. Selles mõttes ma jätaaksin need tagatoa asjad sinnapaika. Minu arvates neid on olnud ja ka õilsaid motive, mis siin on esile toodud, on kindlasti olnud, aga viimase aja Eesti poliitikas olen ma neid tähele pannud väga harva. See juba ligemale kümme aastat aetud avatud nimekirjade põhimõtte lihtsalt viiks 1990-ndatest alanud valimissüsteemi arengu väga loogilise lõpuni.

10:39 Aseesimees Hanno Pevkur

Igor Gräzin, teie kord, palun!

10:39 Igor Gräzin

Selline küsimus. Me oleme kaua sinuga poliitikas olnud ja me teame, et poliitikas on laias laastus kahte tüüpi inimesi: ühed on need, kes sädelevad valijate ees, ja teised on need, keda me võime nimetada Riigikogu tööhobusteks. Kui me mõtleme praegu 20 aasta taguse aja peale, siis ma oskan oma erakonnas nimetada seitset-kaheksat inimest, kes tegelikult tegid Eesti heaks kohutavalt palju ja kellele me võlgneme tänu nii NATO-sse astumise ettevalmistamise kui ka madala maksusüsteemi eest. Neid inimesi enam siin saalis meie hulgas ei ole, lihtsalt sellepärast, et tsirkuse ratsutaja või selliste telesaadete nagu "Külamees tahab naist saada" kangelased pääsevad edasi kergemini. Nimeta mulle palun see mehhanism! Meil ei ole nii palju rahvast, et me võime inimesed kõrvale jätta ainult sellel põhjusel, et ta juhuslikult ei osale televisiooni-*show's* või ei viska ketast vms. Kuidas me selle saame?

10:40 Andres Herkel

Ma ei tea, minu meelest enamik siin saalis olijatest tele-*show'des* ei osale. Härra Gräzin on seda teinud kindlasti rohkem kui siinesineja. Ma ei näe küsimuses selles mõttes siiski relevantsust. (Kommentaar saalist.) Selle küsimuse püstitas Jürgen Ligi, aga sellele küsimusele ma praegu ei vasta. Ligi on kaks küsimust ära küsinud.

10:40 Aseesimees Hanno Pevkur

Rein Randver, palun!

10:40 Rein Randver

Aitäh, lugupeetud istungi juhataja! Austatud ettekandja! Sellele debatile ma tootsin juurde ajalise mõõtme ja see oleks selline: kohalike volikogude volitused kestavad kolm kuud vähem kui neli aastat, need kestavad praegu, ja Riigikogu valimised tulevad peaaegu aasta pärast. Tavaliselt on siin saalis kõlanud selline mõte, et aasta enne valimisi ei ole hea teha põhimõttelisi muudatusi. Kuidas te kommenteerite selle eelnõu kulgu nüüd ja peaaegu aasta pärast Riigikogu valimisi?

10:41 Andres Herkel

Suur aitäh! Sellepärast me selle eelnõu just praegu teie ette tõimegi. Esitasime selle päris eelmise aasta lõpus, et ta jõuaks tulla jaanuarikuus esimesele lugemisele. Praegu on kõik eeldused selleks, et saaks mõistliku aja jooksul enne valimisi, kui Riigikogu tahe selline on ja seda põhimõtet toetatakse, muudatuse ära teha, nii et seadus saaks kehtida ka valimistel 2019. aasta märtsis. Kõiki heatahtlikke protseduure arvestades on see kindlasti teostatav 3. märtsiks – siis hakkab see aasta mõõtmine peale. Aga ma ise arvan, et see hea tava ei pea olema nüüd nii terava joonlauaga mõõdetud, sest kui ta jääb ka märtsikuus mõned nädalad hilisemaks, on kõik veel hästi. Mingit otsest nõuet ei ole, see on pigem tunnetuslik arusaam, aga jah, just sellepärast me olemegi praegu selle eelnõuga teie ees, et jääks mõistlik aeg enne valimisi.

10:42 Aseesimees Hanno Pevkur

Mart Nutt, palun!

10:42 Mart Nutt

Aitäh, härra juhataja! Austatud ettekandja! Mu küsimus on inspireeritud ühest varasemast küsimusest ja vastusest, mis puudutas võimalikku kompensatsioonimandaatide kaotamist. Ma olen tegelenud natuke arvutustega ja see võib kaasa tuua olukorra, kus tegelik valimiskünnis tõuseb mõnes ringkonnas 8–9%-le. Niisugune juhtum on Tallinna valimistel olnud. Vist oli kaks valimist, kus tolleaegse Isamaaliidu nimekiri sai 8% häältest, aga null mandaati. Siit kaalutlus: kas see kompensatsioonimandaatide kaotamine sõltumata sellest, kas nimekirjad on avatud, suletud või mis tahes moel, on ikkagi hea lahendus? Praegusel juhul see maksab just nimelt väikestele nimekirjadele väga valusalt kätte.

10:43 Andres Herkel

Aitäh! Ajaloolise õiendusena ütlen, et päris 8% ei olnud. Minu meelest oli natuke vähem, aga tõepoolest niimoodi juhtus. Mitmele varasemale küsimusele vastates – ja arendades ka seda mõttekäiku, kas ei võiks olla nii, et kõik mandaadid jagatakse ringkondades – ütlen, et just see ongi see nõrk punkt. Kui me oleme ikka kokku leppinud, et künnis on 5% – ja minu hinnangul on see künnis pigem pisut kõrge, mitte liiga madal –, siis sellisel juhtumil, kui niiviisi kaotada kompensatsioonimandaadid ära, kerkib tegelik valimiskünnis palju kõrgemale. See, kuhu ta kerkib, ei ole täpselt mõõdetav. Alati on võimalik, et kellelgi on kuskil ühes valimisringkonnas väga hea kandidaat, kes võtab selle ühe mandaadi ära, aga üldjoontes on küsija probleemiasetus minu meelest täpne. Ta võib-olla ei lähe päriselt kokku sellega, mille kohta Jüri Adams küsis, nimelt, kas niisuguse häälte kaalu järgi reastamise puhul on üldse mõtet rääkida erinevatest mandaadi liikidest. See on juba teistmoodi teoreetiline küsimus.

10:44 Aseesimees Hanno Pevkur

Külliki Kübarsepp.

10:45 Külliki Kübarsepp

Aitäh, hea aseesimees! Hea ettekandja! Selle eelnõu suur eesmärk on anda signaal, et valija teab, et tema otsus määrab tegelikult Riigikogu koosseisu. Kas see eelnõu ei kanna mitte ka seda eesmärki, et tekiks diskussioon selle üle, kas erakond on vahend või eesmärk? Ehk tuleks anda väga selge signaal, et erakonnad komplekteeriksid oma nimekirju teadlikult ja kutsuksid inimesi kandideerima kvaliteedile rõhudes. Mitte nii, nagu siin eespool nimetati, et kutsume kõik ampelmannid kokku ja siis vaatame, kuidas Eesti riik saab valitsetud.

10:45 Andres Herkel

Aitäh! Minu sügava arusaamise järgi on erakond vahend, nagu küsimuses oli ka püstitatud. Erakond ei ole eesmärk iseendast. Erakond on vahend ja Eesti riigi poliitika parimal moel suunamine on see eesmärk, mida iga erakond teostab oma parema äranägemise, oskuste ja ka olemasoleva inimkoosseisu abil. Ma ei nimetaks kolleege nii, nagu siin küsimuses esitati, ega isegi mitte kandidaate, aga kindlasti on *show* ja poliitika piirid tihtipeale keerulised ja ebamäärased. Mõned meist on harjunud kõndima ühel pool piiri ja teised teisel pool. Lõppkokkuvõttes otsustavad aga selle, milline on ühe või teise erakonna kvaliteet, ikkagi need otsused, mida tehakse, ja see koosseis või meeskond, mis kujuneb tervikuna.

10:47 Aseesimees Hanno Pevkur

Igor Gräzin, palun!

10:47 Igor Gräzin

Me kõik oleme lapsepõlves lugenud Oskar Lutsu. Tal on suurepärane jäljeton "Partei" ja seal räägitakse, poolteisel leheküljel, kuidas valimised käivad, nimelt, hääletuskasti ei lasta mitte inimese häält ega tehta linnukest, vaid lastakse parteinimekiri. Eesti eripära on selles, et me otsime stabiilset riiki. Stabiilne riik on tagatud erakondade ja ainult erakondadega. Tänapäeval me teame, mida üks või teine erakond tähendab, me teame, mida arvavad sotsid näiteks naiste vägivallast, ja siis me teame, kui vastandlikud on EKRE ja IRL oma kodakondsuspoliitika poolest jne. Kas sääl on nüüd Jüri, Peeter, Mari või Krõõt – see ei oma tegelikult tähtsust. Meil on vaja tagada see, et meil on erakond, kes meile meeldib ja keda me

usaldame. Me ei hääleta mitte inimeste, vaid erakonna poolt. Mulle tundub – kas sulle ei tundu? –, et teie ettepanek on väike sammukene eemale sellest demokraatia mudelist, millel Eesti Vabariik on rajanenud tema sünnist alates. Kas tõesti on 100. aastapäeval vaja kõik jälle ümber teha?

10:48 Andres Herkel

Aitäh, austatud Igor Gräzin! Lisaks Oskar Lutsule soovitan ma teil lugeda Arvo Valtoni novelli, mis kannab analoogilist pealkirja "Partei" ja kus on juttu sellest, kuidas on kujunenud suhted number 1, 2, 4, 18 ja 66 vahel ning mida nad omavahel räägivad. Väga kasulik lugemine. Mis puudutab aga sinu küsimuseasetust, siis ma arvan, et tegelikult Eesti valimissüsteem, mis kasutab ühelt poolt erakonna nimekirjade valimist ja teiselt poolt siiski ka isiklikult ja individuaalselt antud hääli, on päris hea kompromiss võimalike lähenemisviiside vahel. Ma ei ole päris nõus sellega, et ainult erakond on see kuvand ja tehku ta, mida tahab, selleks et isiklikud hääled ära võtta. Vastupidi, ma arvan ka seda, et erakondade moodustamine Eestis peaks olema lihtsam. Kunagi käis meil üle see tuhin keelata valimisliidud kohalikel valimistel. Ma arvan, see oli väga vale. Selles mõttes on Eesti valimissüsteem minu meelest väga hästi tasakaalustatud. Poliitika vajab põhimõtteliselt samasugust liigirikkust nagu bioloogiline kooslus.

10:49 Aseesimees Hanno Pevkur

Hea ettekandja, rohkem teile küsimusi ei ole. Põhiseaduskomisjon on otsustanud, et komisjoni ettekande teeb Helmut Hallemaa. Palun!

10:50 Helmut Hallemaa

Hea eesistuja! Head kolleegid! Kindlasti on tegemist olulise küsimusega. Üks meie kolleegerakond on valimisteema mitu korda tõstatanud ja me oleme seda ka käsitlenud. Mis ma sellest arvan, tuleb välja hiljem, kui ma komisjonis sõna võtmisi tutvustan. Küsimustele vastamisel ei saanud ma midagi kommenteerida, kuigi minu nime märgiti, nii arvangi, et ilmselt on meil vaja kodu- ja töökorda veidi muuta. Aga ma ütlen heale kolleegile Jüri Adamsile vastuseks, et ma saan väga hästi aru, mille kohta ma küsisin. Sama asja kohta ma küsisin ka komisjonis ja komisjoni protokollist tuleb see väga ilusti välja. Vabaerakond esitas selle eelnõu menetlusse 22. novembril ehk siis eelmise aasta lõpus ja komisjon menetles seda esimese lugemise käigus kahel päeval: 15. jaanuaril ja 16. jaanuaril. Ka otsused on tehtud kahel päeval. Kuna natuke komisjoni koosseis muutus, siis ma seda seekord välja ei too. Tavaliselt olen seda teinud. Seekord me päris üksmeelel ei olnud ja hiljem ma märgin, kes teatud küsimuses konsensusel olid.

Ma püüan teha kokkuvõtte komisjoni tööst, mitte ei loe teile protokollist ette. Tegelikult on enamik küsimusi siin saalis väga ilusti välja tulnud ja ka mitmed sellised probleemsed teemad on üles võetud. Ka komisjonis kaitses eelnõu hea kolleeg Andres Herkel, sõna võtsid komisjoni liikmetest päris mitmed. Siin oli juttu, et null häälega võib saada Tallinna volikogusse. Tegelikult see ei ole välistatud mujalgi Eestis, praeguse süsteemi juures on ilma kompensatsioonimandaatideta null häälega saadud volikoguse. Eriti avaneb see võimalus siis, kui mõni volikogu peaks laiali minema või õigemini koosseis tagasi kutsutama. Siis võib juhtuda, et asendussaadikuid ei jätku. Eestis on selline olukord täiesti tekkinud.

Arto Aas tundis huvi ja küsis ka siin, mil määral see võimalik süsteemi muudatus mõjutaks Riigikogu koosseisu. Ta sai vastuseks, et 10–15% ulatuses. Hiljem ta kommenteeris seda, et see on tegelikult marginaalne muutus, ja tõi nagu siin saaliski oma erakonna sisevalimiste näite. Seda kommenteerides väitis Andres Herkel, et see on kindlasti hea ja et sisedemokraatiat võiks kõigis erakondades rohkem olla.

Hea kolleeg Jüri Adams käsitles avatud nimekirja nimetust ja väitis, et tegelikult ei ole Eestis praegu ei üks ega teine: nimekirjad pole ei suletud ega avatud. See tuli ka küsimustest väga ilusti välja, et piirkondades paigutub nimekiri ise ümber, sõltuvalt aastast tegelikult 60–70% ulatuses. Riigikogu koosseis tekib tegelikult kohtadel reaalse valimistulemuse alusel. Ja suletud või kinnised ei ole nimekirjad meil ka selles mõttes, et me valijatena hääletame ikkagi reaalse kandidaadi poolt, me valime konkreetseid isikuid, kelle häältest summeerub erakondade lõplik hääle arv.

Miks ma küsisin siin ja ka komisjonis proportsionaalsuse kohta? Väidan endiselt, et see süsteem, mida praegu kavandatakse, eriti kehtiva ringkondade jaotuse juures, muudab proportsionaalsuse oluliselt halvemaks. Ja teine asi: ma küsisin teadlikult seda, miks on teie eelnõus ettepanek, et võrreldakse

protsenti lihtkvooriga, mis on üle Eesti väga erinev ja sõltub konkreetsetel päeval valimas käinute arvust. Olen täiesti nõus kolleeg Jürgen Ligiga, et see muudab valimissüsteemi erakordselt segaseks nii meie jaoks kui ka teiste valijate või üldse kõigi jaoks, ka nende jaoks, kes valima ei tule. See süsteem on päris arusaamatu ja segane. Seetõttu ma küsisingi ka komisjonis, kas ei ole teisi, palju lihtsamaid võimalusi. Ma ei saanud vastust siin ega komisjonis. Ma ei kuulnud, kas võimalusi on võrreldud, kas on riigi valimisteelise ja Vabariigi Valimiskomisjoniga neid asju käsitletud ja analüüsitud erinevate variantide nüansse.

Koos hea kolleegi Rein Randveriga ma tõstatasin komisjonis sama teema, mille Rein tõstatas täna siin saalis. See on ikkagi aeg. Täna on valimisteni jäänud sisuliselt natuke üle ühe aasta ja ühe kuu – Riigikogu valimisteni konkreetset – ja etteheide, mida on tehtud mitme valitsusest tulnud eelnõu puhul, on selle eelnõu menetluse käiku ikkagi täiesti selgelt sisse programmeeritud. Ja kui me juba siin omavahel ütleme, et me ei saa kas sisust aru või pole ühte-teist jälginud, siis järelikult peaks oluliselt rohkem käsitlema teemat, mismoodi see reastus üleriigilises nimekirjas ikkagi määrata, kui me muudame ta vabaks, avatuks.

Jaak Madison komisjoni liikmena tundis huvi, miks Vabariigi Valitsus loobus seisukoha andmisest. Seda valitsus tõesti tegi. Kas siis avatud nimekirja ei peeta oluliseks? Noh, sellele hea kolleeg Herkel andis siin juba vastuse ja ma seda kordama ei hakka.

Ise ma käsitlesin komisjonis veel seda, et tegelikult on meil täna laual valdavalt ühest erakonnast ehk Vabaerakonnast tulnud eelnõude pakettidena ettepanekud valimisringkondade suuruse kohta. Neid on tegelikult ka Vabariigi Valimiskomisjon ja riigi valimisteelise välja pakkunud. See on väga oluline temaatika, mille puhul laual on seinast seinani lahendused. Ma arvan, et neid asju peaks käsitlema koos. Need asjad sõltuvad üksteisest ja mõjutavad üksteist ning nende arutamiseks peaks võtma oluliselt rohkem aega, kui on see üks aasta ja üks kuu, mis jääb järgmise Riigikogu valimisteni. Me tegime kahel päeval ka menetluslikud otsused. Esimesel päeval ehk 15. jaanuaril otsustasime teha ettepaneku võtta eelnõu tänasesse päevakorda ja määrata komisjoni ettekandjaks teie ees seisja. 16. jaanuaril otsustasime teha ettepaneku eelnõu esimene lugemine lõpetada. Poolt oli viis komisjoni liiget: Marko Pomerants, Mart Nutt, Tiit Terik, Peeter Ernits ja Mihhaili Korbi asendusliikmena Jüri Adams. Vastu olid Lauri Luik ja Kalle Laanet ja erapooletuks jäi Helmut Hallemaa. Teeme ettepaneku määrata muudatusettepanekute tähtajaks kümme tööpäeva, see on siis 8. veebruar kell 17.15. Poolt hääletasid needsamad inimesed, kes enne said ette loetud. Aitäh!

10:57 Aseesimees Hanno Pevkur

Hea ettekandja! Teile on vähemalt üks küsimus. Külliki Kübarsepp, palun!

10:57 Külliki Kübarsepp

Aitäh, hea aseesimees! Hea ettekandja! Palun tutvustage komisjoni arutelu ajakava: millal komisjonil on plaanis seda eelnõu menetleda? Siin esitati küsimus, milles väideti, et kui märtsikuus saaks see eelnõu menetletud, siis jõuaks selle ka ilusti teostada.

10:57 Helmut Hallemaa

Eks komisjon võtab oma töö käigus selle eelnõu kindlasti ette ja toimub ka menetlus enne teist lugemist. Ma ei ole komisjoni esimees, seetõttu ei oska ma öelda, mismoodi see võiks minna. Täna saan nii palju öelda, et komisjon otsustas, kui ma õigesti mäletan, et 8. veebruar on esimese lugemise muudatusettepanekute tegemise aeg, ja eks siis sellest tulenevalt saab seda edasi menetleda. Ma ise arvan, et selle arutelu juures peaks olema kindlasti ka kahe kompetentse kogu ehk Vabariigi Valimiskomisjoni ja valimisteelise inimesed.

10:58 Aseesimees Hanno Pevkur

Hea ettekandja, rohkem küsimusi teile ei ole. Aitäh! Nüüd on aeg läbirääkimisteks. Tuletan meelde, et sõna saavad ainult fraktsioonide esindajad. Reformierakonna fraktsiooni nimel Arto Aas, palun!

10:58 Arto Aas

Austatud Riigikogu! See on kindlasti huvitav teema, aga Eesti poliitilise süsteemi seisukohalt pole see kõige olulisem teema. Nagu siin korduvalt on läbi käinud, puudutab see väga väikest hulka Riigikogu

liikmeid, võib-olla heal juhul kümmet inimest, meie praeguse Riigikogu kuue erakonna puhul siis ühtekahte inimest fraktsiooni kohta. Me saame aru, et see ei ole elu ja surma küsimus. Aga kindlasti suudaksime elada ka teistsuguse lahenduse korral, kui praegu jõus on, nii et see debatt on iseenesest teretulnud. Isiklikult mulle meeldiks, kui kõik valimisnimekirjad koostataks alfabeetilises järjekorras. See on minu suur unistus ja ma olen alati selle nimel valmis võitlema. Aga räägime täna teistsugusest lahendusest.

Iseenesest härra Herkel alustas väga õigete argumentidega. 1990-ndatel oli selline süsteem justkui õigustatud, sest poliitikasse oli vaja uusi inimesi. Oli vaja tööloomi, oli vaja neid, keda veel väga ei tuntud, aga kes olid oma ala eksperdid ja head rahvasaadikud. Ma olin sellega täiesti nõus. Ma olen siiaaani sellega nõus ega saa aru, mis on tegelikult muutunud. Ma arvan, et olukord ei olegi muutunud. Ma arvan, et tänapäeval on vaata et rohkemgi või vähemalt sama palju vaja värsket verd, häid eksperte ja tööloomi, kes tõepoolest pingutavad komisjonides rohkem kui Kroonika kaantel poseerides. See on, ma arvan, endiselt täiesti tugev argument, et selline võimalus peaks poliitikas olema. Populaarsus pole ainus voorus, vähemalt ei peegelda see alati töövõimet ja asjatundlikkust. Siinkohal olen ma nõus ka härra Nestoriga, kes arvab, et see tänane mudel annab teatud võimaluse tuua Riigikokku ka noori, naisi, vähem tuntud inimesi, kes on oma ala eksperdid. See võimalus on küll üsna ahtake, aga ta on siiski olemas. Täpselt samamoodi ei saa me öelda, et praeguse süsteemi korral oleks võimalik päris tundmatuid või päris ilma häälteta inimesi parlamenti tuua. See lävend on ikkagi 300–400 häält, mis on väga korralik tulemus. See on väga korralik tulemus ja enamiku kandidaatide jaoks kättesaamatu.

Tahan toonitada seda, et enne kui mõni erakond või Riigikogu hakkab jälle mingeid seadusi muutma, võiks keskenduda sellele, kas erakonnad ise oma sisemise kultuuriga on nii kaugele jõudnud, et nad on kõik võimalused ammendanud. Nagu me siin kuulsime, on erakondi, näiteks Reformierakond, kus on vabadel demokraatlikel valimistel pikk nimekiri, kus kõik 12 000 liiget saavad osaleda. Kõigil on võrdsed võimalused. Kõik ei kasuta seda võimalust, aga väga paljud siiski kasutavad ja see on üks väga oluline element tugeva erakonna sisedemokraatia ehitamisel. Ma olen seda meelt ja kogu Reformierakond on seda meelt, et Eesti riigijuhtimise mudel ehk parlamentaarne demokraatia baseerub tugevatel erakondadel. Vabad sisevalimised on üks oluline võimalus inimesi kaasata ja inimesi motiveerida, et tuua poliitikasse värsket verd.

Nii et siin võiks alustada sellest, et ka teised erakonnad, nii suured kui väikesed, nii vasakul kui paremal, hakkavad läbi viima korralikke sisevalimisi. Siis kaob igasugune alus rääkida jutte, et tagatoad otsustavad kõik või kuskil käib mingi sahkerdamine. Olgem ausad, Riigikogu koosseisu tegelikult otsustavad ringkonnanimikirjad, mille reastuse teevad ikkagi erakonnad. Sealt tuleb 90% Riigikogu liikmetest. Toimub küll teatud ümberreastumine, aga me teame, et esinumbrid võtavad 50%, mõnikord isegi 90% häälest.

Meie arvates on praegune mudel iseenesest mõistlik. Härra Herkel ütles oma lõppsõnas, et Eesti poliitika jaoks on liigirikkus ja mitmekesisus hea variant, hea mudel. Meie oleme sama meelt. Ja me arvame, et praegune süsteem seda liigirikkust pigem suurendab: süsteem on mitmekesisem, võimalusi on rohkem ja see on Eesti demokraatia seisukohast hea lahendus. Aitäh!

11:03 Aseesimees Hanno Pevkur

Vabaerakonna nimel Jüri Adams, palun!

11:03 Jüri Adams

Härra istungi juhataja! Härra Aas ütles, et kompensatsioonimandaatide jagamise viis ei ole väga oluline teema. Ma olen temaga selles mõttes nõus, et kindlasti on olulisemaid, tähtsamaid, rohkem inimesi puudutavaid ja kiiremaid teemasid. Aga ma ei teeks sellest järeldust, et sellega ei peaks tegelema, eriti ajal, kus meie Riigikogu ei ole liigselt tööga koormatud.

Minu arvates teeb selle teema eriliseks see, et ta on hapuks läinud. See on asi, mille oleks pidanud ära tegema vähemalt 10–15 aastat tagasi teatud loogilise järeldamina ühele perioodile. See periood algas peale sellest, kus üldse praegune valimissüsteem tuli. Kui saabus Eesti iseseisvuse taastamise aeg ja lõppes nõukogude aeg, siis oli päris selge, et poliitilistel jõududel oli erinev arusaam, milline peab olema tulevane Eesti valimissüsteem ja laiemalt kogu riigisüsteem. Eriti tekkis lõhe sellepärast, et oli neid, kes tahtsid taastada ennesõjaaegset poliitilist traditsiooni, ja neid, kes tahtsid edasi minna kommunistliku võimu harjumuspärase asjaga. Pilt ei olnud küll ainult mustvalgena või kontrastvärvides üles ehitatud.

Nimelt tegeles sellega ka professor Taagepera, kes eksperdina püüdis pakkuda mitmesuguseid vahevariante. Tema töö silmapaistvaim tulemus oli – ma ei tea, kust maailma otsast, vist Uus-Meremaalt leitud – üksiku ülekantava hääle süsteem, mida kasutati Eestis ühel korral, aga kanda see ei kinnitanud. Praeguse valimissüsteemi tekkimine on natukene seotud saladusega, ma ei ole selle kohta lugenud ühtegi tõsist uurimustööd. See juhtus 1992. aasta maikuu või juuni alguses viimases Ülemnõukogus, kus töötas üks vastav komisjon. Üldiselt arvatakse, et valimissüsteemi põhiidee autor oli tookord Illar Hallaste, oma ajas väga silmapaistev ja energiline riigitegelane. Selle süsteemi poliitiline sisu on selles, et siin on püütud kokku miksida kaks omavahel peaaegu ühendamatut teemat: proportsionaalne valimissüsteem kui mandaatide jaotamise ja kandidaatide esitamise alus ning nagu majoritaarses valimissüsteemis hääle andmine ühele kindlale kandidaadile. Seda segasüsteemi pärast seda, kui ta kehtestati, esimesel kümnel aastal kõik selle vastased kritiseerisid. Tihti kritiseerisid seda ka selle sõbrad. Põhiline etteheide oli selle nõrkused ja keerulisus. Palun lisaaega!

11:07 Aseesimees Hanno Pevkur

Palun, kolm minutit lisaaega!

11:07 Jüri Adams

Esimesed kümme aastat tehti väga palju järkjärgulisi väikseid muudatusi, et minimeerida proportsionaalse süsteemi nõrkusi. Igal süsteemil on nõrkused ja on ka proportsionaalsel valimissüsteemil nõrkusi. Taheti, et neid oleks võimalikult vähe. Mingil hetkel jäi parandamistöö peatuma.

Praegune eelnõu on samuti üks samm süsteemi nõrkuste vähendamise poole. Nüüd on meil uus poliitiline olukord. Kui tookord oli olukord niisugune, ma ütleks, et iga muudatust võeti vastu peaaegu kiidukooriga, siis praegu selle eelnõu puhul, mille härra Herkel siin ette kandis, on pigem skepsist. Meile on kehtiva süsteemi nõrkused justkui armsaks saanud ja nende parandamisega ei taheta eriti edasi minna.

Härra Hallemaa, kui ma sain midagi valesti aru, siis ma palun väga vabandust! Mulle tundus tõesti, et võib-olla kõigile ei ole päris selge, mis on selle eelnõu mõte. Selle eelnõu seaduseks saamise korral oleks tõesti nii, nagu härra Herkel ütles, et pärast seda poleks enam vaja inimese rolli selle väljaselgitamises, kes saab valitud Riigikogusse. Piisab ainult valimiste arvandmete kandmisest kompuutrisse ja kompuuter viskab kõik valituks osutunute nimed välja. Ei ole vaja kuskilt lisanimekirjast vaadata, kes peaksid kompensatsioonimandaadi saama. Selles mõttes on härra Herkelil õigus, et mandaatide jaotamine kolme eri rühma kaotab sellisel juhul mõtte. See võib säilida ajaloolise traditsioonina, aga midagi praktilist selles enam ei ole.

Mulle ei ole teada, kas esimeses Eesti Vabariigis – ma mõtlen 1920. aastast kuni 1934. aastani, kui meil kehtis selline kord, et proportsionaalse valimissüsteemiga jaotati kõik mandaadid ringkondades – tuli ette sellist juhtumit, et oli mingisugune poliitiline jõud, kes sai hääli Eesti peale kokku üle 5%, aga ei saanud ühtegi mandaati. Ei ole ka ühtegi niisugust teatmeteost, kust seda saaks järele vaadata, ega ühtegi teadlast, kellelt küsida. See oht on teoreetiliselt olemas, aga samal ajal on see kindlasti, ütleksin niimoodi, kandidaatide esitamise tehnikaga välistatav. Aga mõistlik kompromiss on igal juhul olemas. Kutsun veel kord üles seda eelnõu toetama! Ma arvan, et see vähemalt ühe aasta tingimus ei ole kõige olulisem. Minu arust see tähendab seda, et ei tohi muudatusi teha hiljem kui ühe aasta jooksul, ja see kehtib põhiliselt nende asjade suhtes, mis puudutavad selle seaduse objekte ehk valijaid. Mandaatide jaotamise tehnikasse ei peaks seda aga minu arvates üle kandma, sest mandaatide jagamise tehnilise muutmise paremuse poole võiks teha kas või mõni kuu enne valimisi, ma ei näe siin probleemi. Aitäh!

11:11 Aseesimees Hanno Pevkur

Keskerakonna fraktsiooni nimel Helmut Hallemaa, palun!

11:11 Helmut Hallemaa

Härra eesistuja! Head kolleegid! Tegelikult ei olnud mul tõesti mõttes seekord sõna võtma tulla, aga paar asja siiski ütlesin. Esiteks, ma olen nõus, taas pean ütleva, hea kolleegi Arto Aasaga, kes küsis mandaatide kaalu või rolli kohta. Tegelikult mulle väga meeldis hea kolleegi Jüri Adamsi kommentaar komisjonis, et sel hetkel, kui me tuleme siit saali uksest sisse ja anname ametivande, oleme me

Riigikogu liikmetena kõik seaduse ees võrdsed ja ka valija ees võrdsed. Sellist põhimõtet peaks järgima. Ma arvan, et ei ole hea seda siin kogu aeg rõhutada. Komisjonis kerkis isegi teema, et me peaksime häälte arvust tulenevalt andma inimestele, Riigikogu liikmetele ja ka kohalike omavalitsuste volikogude liikmetele, õigusi ja võimalusi.

Mis puudutab kogu valimissüsteemi, siis natuke tuli välja ka komisjonis, et me arvame ikkagi nii – ja ma isiklikult samamoodi –, et seda tuleb käsitada tervikuna. Praegu on üleval päris mitmed muudki asjad, mida ei saagi võib-olla niimoodi võrrelda, kas miski on vähem või rohkem tähis. Üks olulisemaid on kindlasti ringkondade suurus, mis on praegu väga erinev ja erinevana programmeerub ka siia süsteemi, mida me nüüd tahame hakata muutma, viies selle sõltuvusse sellest samast lihtkvoodist ehk kompensatsiooni alammäärast. Ma arvan, et on tunduvalt lihtsamaid süsteeme, kuidas võrrelda kandidaatide häälte panust või saadud häälte rolli ja valija antud mandaadi rolli. See süsteem on – kordan veel, olen siin ka sama meelt mis hea kolleeg Jürgen Ligi – erakordselt keeruline meile endale. Me ei saanud juba siin kõigest samamoodi aru, üks sai aru ühtemoodi, teine teistmoodi. See on asi, mille üle peaks tegelikult ikkagi tõsiselt mõtlema. Seetõttu, kordan veel, see on teema, mida ei saa niimoodi *ad hoc* korras läbi lükata. Ma arvan, et kogu valimissüsteemi käsitus peab olema oluliselt laiem. See peab olema valijale arusaadavam. Pakutud lahendus teeb aga asjad veelgi keerulisemaks ja segasemaks. Kindlasti peaks kaasama – mitte ainult ei võiks, vaid peabki – väljapoole seda saali jäävaid huvigruppe, samuti riigi valimisteenistust ja valimiskomisjoni, kellel on väga suur professionaalne kogemus valimiste korraldamisel. Seetõttu arvan, et see menetlus ei saa olla nii lühike, nagu praegu on kavandatud. Aitäh!

11:14 Aseesimees Hanno Pevkur

Rohkem fraktsioonidel kõnesoove ei ole. Juhtivkomisjon on teinud ettepaneku eelnõu 550 esimene lugemine lõpetada. Määrان eelnõu 550 muudatusettepanekute esitamise tähtajaks 8. veebruari kell 17.15.

Head kolleegid, oleme tänase päevakorra läbi arutanud. Soovin teile edu komisjonide töös ja kaunist nädalavahetust! Kohtume järgmisel istunginädalal, mis on nädala pärast.

Istungi lõpp kell 11.14.